Handbok för stadsmiljön

Förtydligande av riktlinjerna för stadsmiljön i Borås

Innehåll

Inledning 4
Rörelseanalys 5
Målpunkter 5
Rörelsestråk 5
Läsanvisning och tillvägagångssätt 6

Stadens golv 7
Utformning 8
Material och kulör 9
Format 10
Mönsterläggning 10
Tillgänglighet 11

Stadens möbler 12
Sittplatser 14
Planteringskärl 15
Papperskorgar 15
Cykelställ 16
Pollare 16
Trädskydd 17
Markgaller för trädgropar 17
Tillgänglighet 17

Stadens grönska 18
Gator och stråk 20
Torg och platser 20
Stadsträd 20
Dofter och pollen 20
Parker 21

Stadens konst 22
Handhavande och urval 24
Placering 24
Information om konstverken 24
Hänsyn vid förändringar 25
Skulpturbiennal och No limit 25

Stadens nyttobyggnader 26
Placering och funktion 27
Utformning 27
Olika typer av byggnader 28
Offentlig service 28
Tekniska anläggningar 28

Stadens belysning 29
Gator och stråk 31
Belysning för stadskärnan 32
Funktionell belysning 33
Effektbelysning 33
Torg och platser 34
Parker och grönska 35
Utformning 35
Miljömål 36

Stadens skyltar 37
Placering 39
Utformning 40
Belysning av skyltar 40
Skylttyper 41
Ändring eller byte av skylt 44
Stadens egna skyltar 44

Stadens uteserveringar 45
Utbredning 47
Utformning 48
Avgränsningar och golv 48
Bord och stolar 49
Parasoller och markiser 49
Övrig möblering 49
Mer information 49
Försäljning 50
Food trucks och snabbmatsbilar 50
Torghandel 50

Stadens evenemang 51
Strategi och målsättning 53
City dressing och skyltning 53

BORÅS VÄXER i dagsläget mycket snabbt och byggnationer sker över hela stadens yta inte minst i dess absoluta centrum. I snart 400 år har rutnätsstaden definierat Borås stadskärna, men numera kan vi räkna både Simonsland och Druvefors till centrum. Vi kan alltså föreställa oss att nya delar i framtiden också kommer att upplevas som en del av innerstaden.

Ett ord som ofta återkommer när man frågar Boråsarna vad de gillar med sin stad är närheten till olika målpunkter i staden. Det är något som Borås Stad måste värna om i planeringen. När staden växer och förtätas så ökar trycket på de gemensamma ytorna och vi blir allt fler som delar på dem. Det behövs därför ett tillräckligt antal platser för samvaro och rekreation, men det krävs också att de befintliga offentliga rummen renodlar sina varierande karaktärer för att berika stadslivet.

Handboken ska skapa en samsyn över hur våra gator, torg och parker ska formges och möbleras. Här samordnas bland annat hur markbeläggning och möbler ska utformas, men även skyltar och uteserveringar är exempel på element som behöver ges ett samlat grepp för att gaturummet ska utgöra en lugn kontext till stadslivet. Genom ett begränsat antal material och en koordinerad färgskala ska en igenkänningsfaktor uppnås oavsett i vilket stadsrum besökaren befinner sig.

Även vid de tidigare stadsdelstorgen och i kommunens tätorter kan handbokens intentioner appliceras, för att vi ska erhålla ett karaktäristiskt Borås-sammanhang. Då kommer känslan av Borås närhet och identitet att stärkas och vår stad kommer fortsätta att ”kännas lagom stor” trots att den växer.

Utformningsprinciperna i handboken ska hjälpa till att skapa trygga och lättorienterade miljöer och att det ska kännas säkert att ta sig fram längs prioriterade stråk i vår innerstad. Även planeringen av den gröna strukturen är av yttersta vikt för att få en attraktiv stadsmiljö, inte minst sett utifrån de ekosystemtjänster som genereras av stadsnära träd och artrik grönska.

En attraktiv stad där människor vill bo och vistas har ofta en motståndskraft genom en variation och bredd i sitt utbud och därför står staden väl rustad inför framtida utmaningar. Därför vill vi genom en vilsam och samordnad bakgrund förstärka en mångsidig stadsarena med plats för både små och stora arrangemang.

Borås Stad har ansvaret för skötseln av stadsmiljön och avsätter betydande medel för att hålla en god service- och renhållningsnivå. Det är viktigt att även brukarna känner ett ansvar för att hålla rent och snyggt i stadsmiljön. För att förmedla ett rent och fräscht intryck är det viktigt att exempelvis klotter tas bort så fort som möjligt, att affischering endast tillåts på anvisade affischeringstavlor och att arrangerandet av stora evenemang är välordnat.

Sist men inte minst är det av stor vikt att de stadsrum vi tillsammans utformar och vistas i blir tillgängliga för alla, dels ur aspekter som den fysiska tillgängligheten där ytor och funktioner ska vara tillgänglighetsanpassade, men också att stadsrummen är inbjudande och inkluderar alla invånare. Tillsammans eftersträvar vi att skapa en stad som är både ekologiskt, ekonomiskt och socialt hållbar. Då uppstår välbefinnande och kreativitet.

Inledning

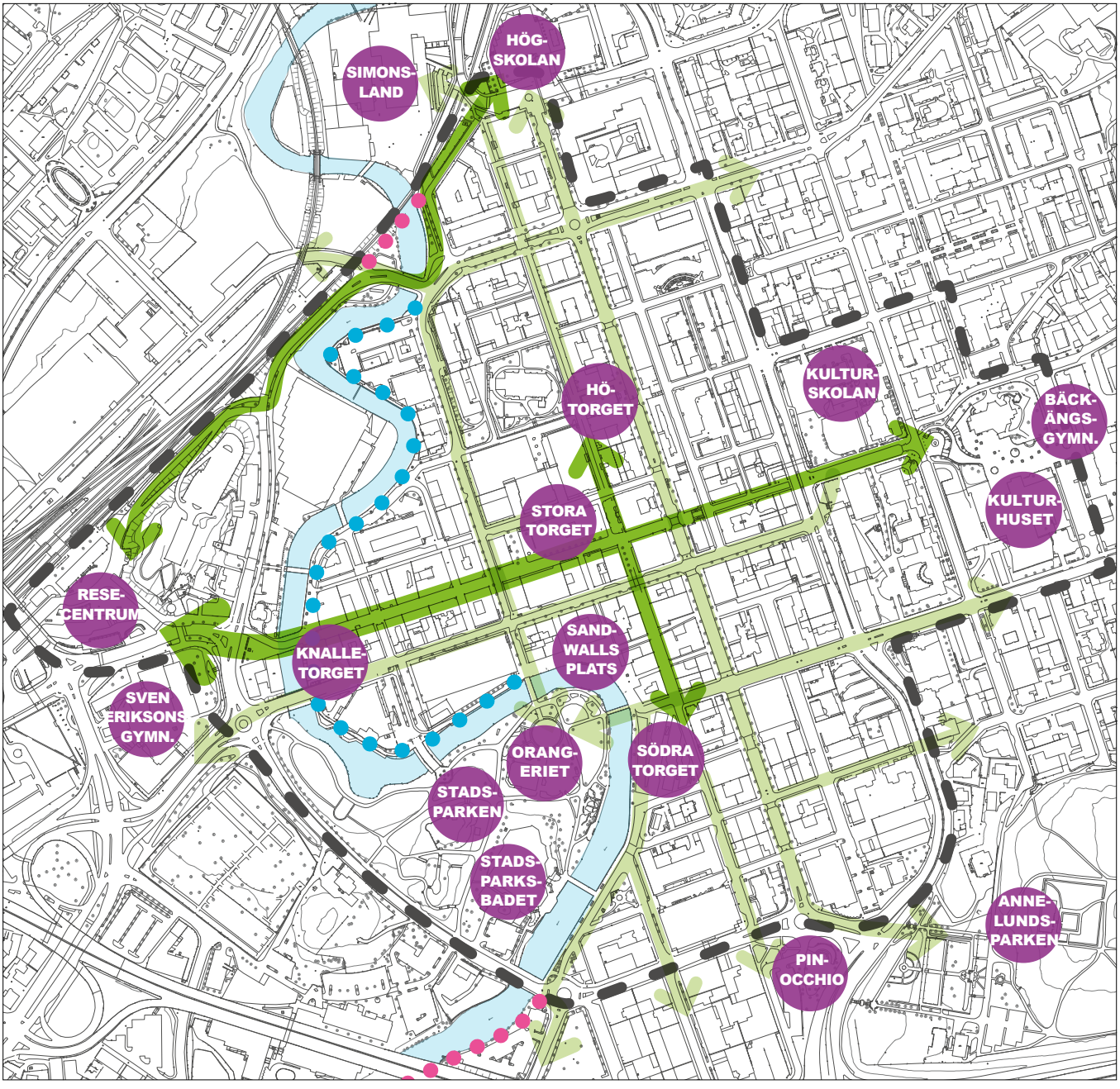
HÖG-
SKOLAN
SIMONS-
LAND
HÖ-
TORGET
KULTUR-
SKOLAN
BÄCK-
ÄNGS-
GYMN.
KULTUR-
HUSET
STORA
TORGET
RESE-
CENTRUM
KNALLE-
TORGET
SAND-
WALLS
PLATS
SVEN
ERIKSONS
GYMN.
ORANG-
ERIET
SÖDRA
TORGET
STADS-
PARKEN
STADS-
PARKS-
BADET
ANNE-
LUNDS-
PARKEN
PIN-
OCCHIO

Rörelseanalys

Bilden på föregående sida visar en analys av målpunkter och stråk för fotgängare som rör sig i stadskärnan. Vid välanvända stråk är kvaliteten och samordningen i stadsmiljön extra viktig.

Områdesgränsen visar vilka delar av staden som handboken omfattar i första hand.

Huvudstråk innebär att den största rörelsen sker här och stråket leder troligen mellan de viktigaste eller största målpunkterna. Huvudstråken kan också sägas vara de populäraste shoppingstråken, med undantag för stråket mellan resecentrum och högskolan.

Stråk är andra viktiga förbindelser mellan huvudstråk och målpunkter, men där rörelsen är något mindre.

Promenadstråk är gångstråk som även passar för rekreation.

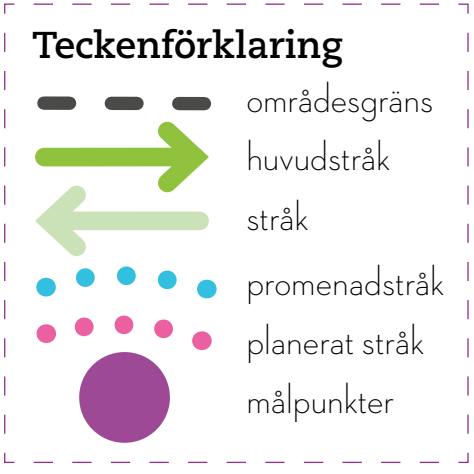

Planerade stråk är till för att förenkla rörelsen i staden, exempelvis längs med och över Viskan.

Målpunkter

Bilden visar de viktigaste offentliga målpunkterna i centrum, som exempelvis resecentrum och Stora torget. Även kommersiella verksamheter fungerar som målpunkter och bidrar till att öka rörelsen längs stråken.

Rörelsestråk

Det är målpunkterna som genererar rörelsestråken, vilka sedan leder mellan olika målpunkter.

För att göra staden mer lättorienterad är det en fördel att ta fram fotgängarnas viktigaste rörelsestråk och rangordna dem. De högst rangordnade stråken, huvudstråken, bör få en utformning som signalerar dignitet. Övriga stråk bör få en underordnad, sinsemellan liknande utformning. Smågator som leder mellan stråken bör få den enklaste utformningen.

En sådan övergripande rangordning av stråken ökar orienterbarheten i staden och minskar behovet av skyltning. Intuitivt läser besökaren istället av vad som är huvudstråk och vilka stråk som leder till viktiga målpunkter.

Av samma anledning som ovan, orienterbarheten, men även gällande fysisk tillgänglighet, ska framförallt de minsta gaturummen som leder ner till Viskan hållas öppna, vid exempelvis Sandwalls plats. Det gäller även trånga gaturum i direkt anslutning till välbesökta mötesplatser, där tillgängligheten är extra viktig.

Läsanvisning och tillvägagångssätt

Riktlinjer för stadsmiljön

Styrdokumentet Riktlinjer för stadsmiljön är beslutat av Samhällsbyggnadsnämnden och strävar mot att så tydligt som möjligt klargöra hur utformningen av Borås centrum ska ske. Det utgör ramen för en dialog mellan stadens olika aktörer.

Handbok för stadsmiljön

Den här handboken utgår ifrån riktlinjerna men går närmare in i detalj när det gäller utformningen av stadsmiljön. I inledningen till varje kapitel återfinns rutor med formuleringar från riktlinjerna. Texten ger sedan en bredare bakgrund och instruktion för hur vi vill att staden ska se ut för att främja ett rikt folkliv.

Slutgiltig utformning

I många fall är det platsens förutsättningar som styr den slutgiltiga utformningen. Därför bör både riktlinjerna och råden i Handbok för stadsmiljön tillämpas i samråd med stadsarkitekten eller tjänstepersoner med gestaltningskompetens.

Styrdokumentet Riktlinjer för stadsmiljön strävar mot att så tydligt som möjligt klargöra hur utformningen av Borås centrum ska ske.

Den här handboken utgår ifrån riktlinjerna men går närmare in i detalj när det gäller utformningen av stadsmiljön.

Handboken ger en bredare bakgrund och instruktion för hur vi vill att staden ska se ut för att främja ett rikt folkliv.

Både riktlinjerna och råden i Handbok för stadsmiljön bör tillämpas i samråd med stadsarkitekten.

Stadens golv

GATORNA i Borås centrala delar har sedan länge varit stensatta. Traditionellt har körbanan varit belagd med smågatsten. Trottoarerna har haft hällar i två rader i längsgående riktning och i mjuka svängar runt gathörn.

Stadens centrala golv utgörs idag ofta av en kombination av gatsten och markbetongplattor. Vid ombyggnad av körbanor inom cityringen används idag enbart gatsten.

På platser från senare tid finns ledstråk av sinusplattor inlagda i markbeläggningen.

Gestaltning och mönsterläggning ska ha ett tydligt sammanhang och knyta an till historien.

För att stärka Borås identitet ska stadens golv domineras av granit och till viss del betongsten.

Ledstråk ska finnas vid gångstråk, kommunikationspunkter och på offentliga platser.

Längsgående gångstråk av slät beläggning ska alltid finnas och signalera rörelseriktningen.

Utformning

För att stärka Borås identitet ska stadsrummet domineras av granit och till viss del betongsten. Gestaltning och mönsterläggning ska ha ett tydligt sammanhang och knyta an till historien.

Stråk och gator ska förses med gatsten i kombination med kvadratiska betongplattor eller granithällar. Markbeläggningen bör visa rörelseriktningen, genom längsgående linjer i material och fogar. Stråken bör ges olika dignitet i första hand genom varierande, stigande bredd på plattytor och endast i undantagsfall genom avvikande material och utformning.

Smågator mellan stråken ska ha markbeläggningar av smågatsten med rader av granit- eller betongplattor ur tillgänglighetssynpunkt.

Platser och torg bör ha en mönsterläggning som inbjuder folk till att stanna upp. Beläggningen bör vara exklusivare och kan avvika från standard, men endast i ett begränsat antal variationer inom stadskärnan.

Gång- och vistelseytor i parker kan i större utsträckning ha en mjuk beläggning av stenmjöl, i fraktion 0-8. För att knyta an till stadskaraktären och ge ett prydligt intryck bör gångarna kantas av gatsten eller granitkantsten.

Föregående sida: Folkliv på Österlånggatan. Markbeläggningen har dock för många material och format.

Material och kulör

Granit och i andra hand betongsten ska dominera i stadsrummet. Vid nyanläggning ska gatsten och hällar vara av granit med liknande kulör som på omgivande gator och platser. På hårt trafikerade gator eller bussgator bör specialutformade lösningar med betong övervägas.

Gångytor ska läggas med hällar eller betongplattor. Betongsten bör vara grå, ett par nyanser kan användas. När gångbanan beläggs med plattor utformas utfarter med marksten. Cykelbanor inom centrum ska ges en ren linjeföring, beläggas med grå marksten eller asfalt och en kantrad i kontrastfärg. Vid konfliktfyllda övergångar kan cykelöverfarten färgas gul. Parkeringsplatser ska markeras med vit sten.

Ledstråk utformas med sinusplattor och kupolplattor i kontrastfärg, i knutpunkter och där extra uppmärksamhet krävs, exempelvis vid övergångsställen och busshållplatser.

För att knyta an till plats och historia kan inslag av andra material som rostskiffer, stål och trä användas längs Viskan och i gamla industrimiljöer.

Foto ovan: Trottoar med stråk av granithällar och körbana med storgatsten på Stora Brogatan i början av 1900-talet.

Återkommande material, format och kulör i olika variationer. Från vänster ses betongplattor, storgatsten och smågatsten.

Format

Granitstenens format kan variera mellan smågatsten, storgatsten, rektangulära och kvadratiska hällar och kantsten.

Standardformat för betongplattor är 35*35 cm. För enhetlighet strävar vi efter att använda kvadratiska betongplattor så långt som möjligt. Vid resecentrum har en mindre betongplatta använts, ett format som kan användas regelbundet vid busstorg och eventuellt busshållplatser.

Stora kvadratiska format, 50*50 eller större, kan användas regelbundet framför offentliga byggnader, som på Stora torget. Särskild hänsyn bör dock tas till arbetsmiljön vid tunga plattor.

Gedigna stenhällar passar gestaltningen på Stora torget.

Mönsterläggning

Traditionellt har smågatsten använts på körbanor tillsammans med hällar i två rader i längsgående riktning på trottoarerna. Detta bör eftersträvas. Brunnar, stolpar, trädgaller och andra fundament ska ramas in med en bård av smågatsten, då det bildar fina detaljer i markbeläggningen. Sådana detaljer regleras i typritningar från Tekniska förvaltningen, vilka fungerar som komplement till Handbok för stadsmiljön.

Hällar och betongplattor ska läggas i sammanhängande stråk för att förstärka riktningen och underlätta framkomligheten.

En prydlig gatstensinramning förhöjer intrycket.

Tillgänglighet

Ledstråk för personer med synnedsättning ska finnas längs huvudstråken, vid kommunikationspunkter och på offentliga platser, i de fall naturliga ledstråk, till exempel en enhetlig fasad eller kantstenrad, saknas.

Ledstråkens färger ska vara i kontrast till markbeläggningen, likaså ska gränslinjer mellan exempelvis gång- och cykelstråk vara i tydlig kontrast till omgivningen.

Ledstråk utformas med sinus- och kupolplattor i kontrastfärg. Kupolplattor läggs vid knutpunkter och där extra uppmärksamhet krävs, exempelvis vid övergångsställen och busshållplatser.

Längsgående gångstråk av slät beläggning bör alltid finnas för att signalera längdriktningen.

Två av tre stråk upp på Hötorget från Österlånggatan är tillgänglighetsanpassade och undviker trappsteg.

Kantstenar vid övergångsställen och viktiga passager ska vara fasade eller nedsänkta till gatunivå så att de främjar tillgängligheten.

Entréer ska så långt som möjligt tillgänglighetsanpassas utan att ramper anläggs på allmän plats.

Parkering för rörelsehindrade ska utformas med slät beläggning, så även ett stråk mellan parkeringsplatsen och trottoaren.

Ledstråk ska finnas längs huvudgator där naturliga ledstråk, till exempel en enhetlig fasad eller kantstenrad, saknas. De ska hållas fria från hinder, exempelvis trottoarpratare.

Stadens möbler

STADENS MÖBLERING ger ett omedelbart bidrag till stadens identitet. Borås strävar till att gatans möbler ska vara både vackra, stadsmässiga och funktionella. Möbler som är genomtänkta både vad gäller komfort och utformning skänker staden arkitektoniska skulpturer även när de inte används.

Stadens sammanhållande gestaltning beror helt på hur många typer av utemöbler som används. Därför ska antalet vara begränsat, men utformningen ska kunna variera från en miljö till en annan. Placeringen av stadens möbler ska förstärka rumsbildningen.

Det finns många ting i stadskärnan som tar vår uppmärksamhet. Våra krav på stadskärnan som en urban oas ökar varje år, eftersom vi får större krav på service och tillgänglighet. Enstaka detaljer som presenteras här, har utanför sitt sammanhang inte så stort värde, men samlade i möbleringsstråk och en gemensam färgskala bildar utemöblerna tillsammans med övrig stadsmiljö en helhet som ger staden dess identitet.

Färg- och materialval bör alltså begränsas till ett fåtal variationer, vilka ska samspela med stadens olika karaktärer, till exempel urbant modernt eller historiska kvarter. Ur tillgänglighetsssynpunkt är det bra med färger som bildar kontrast till markbeläggningen i omgivningen, men även här endast i ett fåtal varianter.

Placeringen av stadens möbler ska förstärka rumsbildningen.

Samlade i möbleringsstråk och med en gemensam färgskala bidrar möblerna till stadens identitet.

Möblerna ska vara vackra, stadsmässiga, funktionella och tillgängliga för alla.

Antalet möbeltyper ska vara begränsat, men utformningen ska kunna variera från en miljö till en annan.

För god tillgänglighet bör cykelställen planeras in i stadens helhetsutformning.

KULÖRER som ska användas är en etablerad Borås-grön (RAL 6015, NCS 8005 G20Y), rå aluminium och i vissa fall svart. Omålat trä kan användas i detaljer såsom sittytor.

Sittplatser

Sittplatserna i staden ska vara tillgängliga för alla, vilket innebär att de ska vara lätta för rörelsehindrade att komma i och ur. Sitthöjden på soffor och bänkar ska vara 45-50 cm och merparten av dem ska erbjuda både rygg- och armstöd. Vid större grupper av soffor ska ett antal vara fullständigt tillgänglighetsanpassade. Sofforna ska vara stadsspecifika, vilket de blir genom användningen av enhetliga material och färger för stadens möbler, se sida 13. Det är viktigt att sittplatsen känns trygg och att det finns översikt över omgivningen. En häck eller mur kan ge sittplatsen skydd bakom ryggen.

På gator och stråk behövs sittplatser, exempelvis för äldre, vilket gör att bänkarna skapar en viloplats eller mötesplats. Fasta bänkar placeras ut längs med gatan eller i grupp i en möbleringszon.

På torg och platser behövs ett större antal bänkar, då dessa områden är skapade för möten. Bänkarna placeras där besökare samlas eller stannar upp för en vilopaus.

I parker förstärks strukturen med hjälp av bänkarnas placering vid rörelsestråken. Bänkarna bör placeras längs gångar, på platser i parken med översikt, eller där omgivningen är tilltalande. Där bänkar placeras ska marken beläggas med sten eller plattor och det ska vara möjligt att låsa fast bänken. Även en yta bredvid ska hårdgöras för att möjliggöra placering av exempelvis en rullstol eller barnvagn.

Bänk i rå aluminium och sittyta i trä.

Bänk i rostfritt stål och trä vid Orangeriet.

Planteringskärl

Blomsterurnor och planteringskärl används som dekoration med blomsterutsmyckningar. De används också i vissa fall som trafikhinder. Kärlen placeras så att de förstärker rumsbildningen. Materialvalet bör förstärka karaktären av park respektive stad.

På gator och stråk ska planteringskärlen placeras vid sittplatserna, eller i grupper för att höja upplevelsevärdet på vissa ytor.

På torg och platser placeras planteringskärlen vid sittplatserna, både i grupper och ensamma. I park placeras planteringskärlen på hårdgjorda ytor.

Papperskorgar

Papperskorgar ska vara inbjudande och signalera ”håll staden ren”.

De ska placeras tillgängligt för alla och vara lätta att använda. Den praktiska driften, till exempel tömning eller tvättning, är en viktig aspekt. Därför ska papperskorgar vara lätta att hantera. De bör ha en täckande ovandel, och placeras på behörigt avstånd från bänkar eller sittplatser på grund av eventuella olägenheter.

På gator och stråk placeras papperskorgar ut på regelbundet avstånd i möbleringsstråk efter människors rörelsemönster.

På torg, platser och i park där människor samlas finns det ett större behov av papperskorgar. Papperskorgarna placeras vid rörelsestråk och mötesplatser. I park ska de stå vid gångarna.

Blomsterurna i rå aluminium med bland annat jätteverbena.

Papperskorg i samma serie.

Papperskorgen Patron ska vara ”Boråsgrön” för att bli mindre dominant i stadsrummet.

Cykelställ

Cykelställ ska vara stabila och ha en ren design. Det ska vara lätt att parkera cykeln och finnas möjlighet att låsa fast ram eller cykelhjul. Cykelparkeringarna drar ofta till sig fler cyklar än de är dimensionerade för, därför bör de ges tillräckligt med utrymme och se inbjudande ut. De ska placeras nära samlingsplatser men bör inte dominera i det offentliga rummet.

På gator och stråk placeras cykelställen vid entréer till stadskärnan, exempelvis där Österlånggatan möter Stora torget. De placeras även vid samlingsplatser.

På torg och platser placeras cykelställen sidoordnat och anpassat till rummet, exempelvis vid entréer till platsen.

I större parker bör cykelställen placeras vid entréer eller vid högfrekventerade stråk och samlingspunkter. Genom placering av cykelställ vid entréer till mindre parker undviks att bjuda in till cykelåkning, då parken främst är till för rekreation.

Pollare

Pollare används för att exempelvis markera begränsningar eller betona entréer. Pollare används för att tydliggöra var olika trafikantgrupper hör hemma och placeras utifrån detta koncept. Pollare ska användas sparsamt och placeringen avgöras i varje enskilt fall. Ett vanligt alternativ till pollare är stående granitstenar, vilka på rätt plats kan vara ett estetiskt mer tilltalande alternativ.

Ovan: Olika typer av pollare. Kontrastfärg är att föredra.

Nedan: Cykelparkering anordnas på strategiska platser invid stråk och målpunkter.

Trädskydd

För att skydda stadsträden mot påkörning, vandalism och gnagskador bör stamskydd användas. Skyddet kan vara permanent eller tillfälligt beroende på trädets placering i staden. De permanenta skydden ska vara stadsmässigt utformade och stämma överens med stadens övriga möbler.

Markgaller för trädgropar

Om trädens planteringsgropar lämnas öppna bör markgaller som stämmer överens med övrigt stadsmässigt möblemang användas. Markgaller skyddar trädens rötter från kompaktionsskador samt främjar invånarnas framkomlighet och tillgänglighet, inte minst i trånga gaturum.

Till höger: Sofforna på Sandwalls plats har tillgänglighetsanpassade armstöd.

Nedan: Markgaller som skydd för trädets rötter och kompaktering av jorden.

Tillgänglighet

Ur tillgänglighetssynpunkt är det bra med färger som bildar kontrast till markbeläggning och omgivning. Till exempel gröna eller svarta möbler mot grå granit eller betongplattor samt rå aluminium mot gräs eller svart asfalt.

På jämna mellanrum vid stråk och vid större grupper av soffor ska några vara fullständigt tillgänglighetsanpassade.

Tillgänglighetsanpassade soffor ska ha armstöd som horisontellt leder ut framför framkanten av sittytan och sedan vänder ned och ansluter till sittytan.

Även en yta bredvid bänkar ska hårdgöras för att möjliggöra placering av exempelvis en rullstol eller barnvagn.

Stadens grönska

I BORÅS finns ett antal parker, alléer och trädrader som tillsammans med övriga grönområden bidrar till stadens gröna identitet.

Den gröna infrastrukturen är en viktig del av vår upplevelse av staden. Stadens grönska bildar väggar och tak i utemiljön, vilket skapar rum och stråk mellan byggnaderna och leder till orienterbarhet. Genom planteringar och utsmyckningar kan grönskan också bidra till att en miljö känns ombonad och höja upplevelsen av den. Inte minst har stadsträd och planteringar både klimatreglerande och hälsofrämjande effekter, genom att de bland annat fördröjer dagvatten, renar stadsluften, upprätthåller luftfuktigheten och bidrar till vindskydd.

Stadens grönska bör hanteras med respekt och varsamhet, då livsvillkoren kan vara hårda och den lätt kommer till skada i trafik eller vid markarbeten. Ledningsdragningar bör samlas så att de så lite som möjligt stör befintliga träd och deras tillväxt, men även för att möjliggöra yta för tillkommande klimatreglerande stadsträd. Viktigt är att välja trädarter som är lämpliga i stadsmiljö.

Den stadsnära gröna infrastrukturen omfattar parkmark och central naturskog, stadsträd och alléer, planteringar och planteringskärl med buskar, perenner, sommarblommor och exoter, det vill säga träd och buskar av exotiskt ursprung.

I Borås finns parker, alléer, trädrader och planteringar som tillsammans med övriga grönområden bidrar till stadens gröna infrastruktur.

Den gröna karaktären bidrar starkt till Borås identitet.

Den gröna infrastrukturen bildar väggar och tak i utemiljön, vilket skapar rum och stråk mellan byggnaderna samt förenklar orienterbarheten.

Genom planteringar och utsmyckningar bidrar grönskan också till att höja upplevelsen av staden.

På nya och upprustade gator och stråk ska plantering av träd alltid övervägas.

Ledningsdragningar och planering av grönskan ska samordnas så att de kan fungera tillsammans utan att skada varandra.

Gator och stråk

På gator och stråk ska träden i första hand stå i rader och förstärka riktningen. Solitära träd kan förekomma och bildar då landmärken för att exempelvis markera en korsning eller en specifik plats. På nya och upprustade gator och stråk ska plantering av träd och regnbäddar alltid övervägas. Planteringsytor med växter som klarar stora skiftningar mellan torka och väta kan med fördel användas för lokal dagvattenhantering. Planteringskärl ska placeras nära utemöbler, för att höja upplevelsen av platsen.

Träden på Stora torget har beskurits precist och varsamt under många år, så de har en specifik kronuppbyggnad och är mycket värdefulla. Trädradernas längsgående placering bidrar till att forma stråken så att folk i större utsträckning rör sig vid fasaderna.

Torg och platser

På torg och platser bör träd, planteringar och planteringskärl i första hand förekomma som solitärer eller i grupp. För att ge ett formellt eller högtidligt intryck kan de stå på rad. Intrycket kan förstärkas av formklippning, som i trädarkaden på Stora torget.

Stadsträd

Stadsträden är arkitektoniskt viktiga för att de skapar rumslighet och överbygger skalan mellan människor och byggnader i stadsmiljön. Tack vare stadens många fasader och hårdgjorda ytor har stadsklimatet en förmåga att lagra värme. Därför kan värmegynnade och torktåliga trädarter planteras i stadskärnan med god etablering medan samma arter kan ha svårare att trivas och växa utanför stadskärnan. För att förbättra solförhållandena utan kronbeskärning, så är trädarter med sen lövsättning och tidig lövfällning att prioritera.

Dofter och pollen

Ett av upplevelsevärdena med grönska är just doften från blommande växter. Pollen kan spridas långt med vinden vilket är en del av det naturliga kretsloppet. Artvalet i blomsterarrangemang som står i direkt anslutning till entréer i offentliga byggnader anpassas, så att dofter eller pollen från dessa blommor inte förvärrar eventuell allergi hos besökare. Svagdoftande växter väljs i första hand.

Parker

I parker kan olika placeringar av träd väljas, gärna i grupp eller i rad snarare än som för många solitärer. Planteringar ska hålla en hög kvalitet med tydliga kanter och ett minimum av ogräs. Placeringen av planteringar och planteringskärl bör anpassas efter platsen, men ska vara genomtänkt för att främja rumsligheten och höja upplevelsen av platsen.

Stadsparken

I Borås centrala delar ligger en av stadens anrikaste parker, Stadsparken, vilken anlades i början av 1900-talet. Stadsparken ska vara stadens gröna vardagsrum. Parkens centrala placering leder till en regelbunden användning av såväl boråsare som turister och kontakten med Viskan berikar upplevelsen.

Det är önskvärt att stärka parken som målpunkt och öka rörelsen igenom den, för att främja trygghet och säkerhet. Det är av stor vikt att Stadsparkens nuvarande gröna volym och yta skyddas från ytterligare exploatering och bebyggelse.

Vy över Stadsparken med Viskan, blomsterparterrerna, Orangeriet och stadssiluetten mellan trädkronorna.

Stadens konst

BORÅS STAD har ett övergripande ansvar för att ge det offentliga rummet estetiska värden - för att skapa trivsel och välbefinnande hos kommuninvånarna och öka deras möjligheter att genom konsten känna ökad solidaritet med sin närmiljö. Konstnärlig utsmyckning ger karaktär och egenart åt byggnader, gator och torg. Konstverken blir med tiden synliga historiska minnesmärken. Den konst som skapas idag kommer i framtiden, likt årsringar på ett träd, att spegla det samhälle som vi varit del av att förverkliga. Därför är det viktigt att samtidskonsten prioriteras vid inköp av utsmyckningar till det gemensamma rummet.

Konsten kan ge uttryck för och skapa identifikation genom att knyta an till lokala traditioner och särarter. Konstverk kan bli orienteringspunkter i stadsrummet och mötesplatser för unga och gamla. Konsten kan dessutom bidra till att skapa solidaritet och trivsel, och en vilja att på individuell basis bidra till att vårda det offentliga rummet. Offentlig konst kan dessutom skapa ekonomisk tillväxt genom företag som medvetet väljer att etablera sig i miljöer där konst skapar en positiv anda och en kreativ miljö.

Konsten i det offentliga rummet ska inte behöva motiveras i andra termer än att vara just konst. Ett meningsfullt konstverk väcker frågor och känslor hos betraktaren, snarare än att ge det svar på det redan kända eller förutsägbara.

Föregående sida:
”Tornado touch down” samt ”Passion extreme” på bergskammen vid Resecentrum av Bigert & Bergström respektive Richard Brixel.

Konstnärlig utsmyckning av det offentliga rummet skapar kreativa miljöer och de estetiska värdena ger en attraktivare stad.

Utsmyckningar bör vara åtkomliga för så många som möjligt och placeras i miljöer där publika genomströmningar är stora.

Konstverk kan bilda orienteringspunkter och mötesplatser i stadsrummet.

Vid utplacering av konstverk är det möjligt att efter samråd avvika från gatornas möbleringsstråk.

Förändringar av gatumiljön i ett konstverks närhet måste vidtas med sådan hänsyn att konstverkets uttryck inte påverkas.

Till höger: Fasadmålning av Carolina Falkholt vid RV40.

Handhavande och urval

All offentlig konst i staden kommer på plats endast genom Kulturförvaltningens försorg. Kulturnämnden, eller i enstaka fall Kommunfullmäktige, tar beslut om vilka konstverk som stadigvarande ska placeras i det offentliga rummet.

Kulturförvaltningen ansvarar genom Borås konstmuseum i samarbete med Servicekontoret för förvaltning, underhåll och renovering av den offentliga konsten.

Placering

Den konstnärliga utsmyckningen bör vara åtkomlig för så många som möjligt. Det kan göras genom satsningar på utsmyckningar i miljöer där publika genomströmningar är stora och där så många invånare som möjligt möter konsten i det gemensamma rummet.

Vid utplacering av konstverk är det möjligt att avvika från gatornas möbleringsstråk. Det enskilda konstverket kan elegant smälta in i omgivningen eller uppseendeväckande sticka ut. Samråd mellan Kulturförvaltningen, Tekniska förvaltningen, Samhällsbyggnadsförvaltningen samt tillgänglighetskonsulenten på Lokalförsörjningsförvaltningen är då av stor vikt för att erhålla fungerande helhetslösningar gällande bland annat trafikens framkomlighet, rörelsestråk, fysisk tillgänglighet samt rums- och platsbildningar.

Det behövs markupplåtelse för placering av konstverken. Tillståndet ska beviljas av polismyndigheten.

Information om konstverken

Den offentliga utsmyckningen är en konstyttring som når nästan alla invånare. Därför är det särskilt viktigt att ha lättläst information tillgänglig i konstverkets närhet, gällande upphovsman och produktionsår.

”House of knowledge” av Jaume Plensa vid Textile Fashion Centre.

Hänsyn vid förändringar

Förändringar av gatumiljön i ett konstverks närhet måste vidtas med sådan hänsyn att konstverkets uttryck inte påverkas. Borås konstmuseum bör dessutom alltid tillfrågas i ärenden som gäller förändringar i närheten av offentliga konstverk.

Nedan: Fasadmålning av Inti och "Non violence" av Carl-Fredrik Reuterswärd i Anna Lindhs park.

Till höger: "Spoon" av Åsa Maria Bengtsson och "Wholly" av Eva Hild vid Stora torget.

Skulpturbiennal och No limit

Vissa konstverk placeras endast under begränsad tid i stadsrummet. Exempel på sådan konst är skulpturer som visas i samband med Borås Internationella Skulpturbiennal eller fasadutsmyckningar som görs i samband med No Limit Street Art Festival.

För skulpturerna behövs markupplåtelse och för fasadutsmyckningarna behövs tillfälligt bygglov, vilket måste beviljas av polismyndigheten respektive Samhällsbyggnadsnämnden.

Stadens nyttobyggnader

Stadens nyttobyggnader är nödvändiga för att staden ska fungera.

Funktions- och estetikkraven är olika beroende på hur byggnaderna ska användas och placeras. Väl utformade nyttobyggnader tillför ett värde till stadens identitet.

Byggnadernas placering ska ta hänsyn till omgivande miljö och människors rörelsemönster.

Ackumulatortanken tillhör Borås stadssiluett.

DAGLIGEN passerar vi stadens nyttobyggnader. De har växlat utseende med olika tidsåldrar och olika funktioner. Vi kanske inte medvetet upplever dem, men deras närvaro är ändå påtaglig. De är en del av det gemensamma stadsrummet.

Det är viktigt med omsorg i placering och gestaltning även för de här ofta småskaliga byggnaderna. Beroende på olika funktioner har de olika förutsättningar till uttryck. De byggnader som görs riktigt fina bidrar till stadens identitet och känns som självklara inventarier i stadsrummet.

Placering och funktion

Placeringen bör ta hänsyn till omkringliggande miljö, rörelsemönster samt fysisk tillgändlighet. Gator och torg ska i största mån hållas öppna och inte fyllas med alltför många mindre byggnader.

Stadens nyttobyggnader kan vara både permanenta och tillfälliga. Några har en teknisk funktion, hit räknas även elskåp, medan andra styrs av tillfälliga eller årstidsbundna växlingar. Oavsett funktion ska alla byggnader bidra positivt till stadsmiljön.

Utformning

Det är viktigt att lägga stor omsorg på utformningen när det gäller materialval och detaljering. Materialet bör väljas med anknytning till platsens omgivning eller verksamhetshistoria. Materialet ska åldras vackert. Det är viktigt att planera för skötsel och drift ur estetiskt, praktiskt och ekonomiskt perspektiv.

Olika typer av byggnader

Offentlig service

Exempel på byggnader inom offentlig service är telefonkiosker, affischpelare, väderskydd och toaletter. Det är viktigt att placera dessa vända mot gångstråk, bort från trafikerade områden, med tydlig information och belysning. Byggnader bör grupperas med annan möblering och inte placeras monumentalt på platsbildningar.

Tekniska anläggningar

Tekniska anläggningar i stadsmiljön är nödvändiga för att staden och dess aktiviteter ska fungera. Till den här kategorin hör till exempel elskåp, transformatorstationer och återvinningsstationer.

Utformning och placering ska ske med stor omsorg. Anläggningarna kan gärna integreras i närliggande byggnader eller anpassas till övrig möblering och materialval i stadsrummet.

Det är viktigt att ge anläggningarna ett stadsmässigt utseende eller placera dem så att de syns minimalt.

Telefonkiosken kan samspela med de historiska kvarteren på Södra torget. Affischpelaren samlar annonseringen.

Nedan: Två stadsmässigt utformade transformatorstationer i gedigna material, till vänster vid Stadsparksbadet och till höger i Anna Lindhs park.

Stadens belysning

Belysning

MED BELYSNING synliggörs staden efter mörkrets inbrott. Belysning skapar miljöer, framhäver stämningar, plockar fram det vackra och döljer det fula, förtydligar och ökar trygghet och säkerhet. Genom belysning utses vad som ska framträda och hur en plats ska uppfattas under den mörka delen av dygnet. Det görs med hjälp av samspelet mellan ljus och mörker. Armaturens placering, dess utformning och ljuskällans karaktär är de verktyg som används. Kunskap om ljus och seendet och hur dessa två samverkar är också en viktig del i belysningsplaneringen.

Borås stadskärna ska vara en mötesplats även efter mörkrets inbrott och belysningen ska bidra till detta genom att lysa upp rum där människor kan vistas. Belysningen ska även bidra till att stadskärnan upplevs som trygg och säker, genom att besökaren kan känna igen stadsrummen även när det är mörkt.

Väl utformad belysning inverkar på flera områden. Det är viktigt ur ett jämställdhetsperspektiv då staden blir tillgänglig för alla, vilket ökar välbefinnandet och bidrar till att fler vistas där. Med moderna och energisnåla belysningslösningar blir miljöpåverkan så liten som möjligt.

Borås stadskärna ska vara en mötesplats även efter mörkrets inbrott och belysningen ska bidra genom att lysa upp rum där människor kan vistas.

Staden blir tillgänglig för alla först när den upplevs som trygg och säker. Med hjälp av väl utformad belysning förtydligas platsernas utformning och hur besökaren kan orientera sig.

Väl utformade ljusmiljöer är oftast energieffektiva, då moderna ljuskällor används, ljusnivån anpassas och ljuset riktas dit det behövs och gör nytta.

Offentliga byggnader bör ha en framträdande belysning för att markera deras status och funktion.

Belysningen i parker ska ge information om utformningen och gångstråkens sträckningar ska göras tydliga och synliga på håll.

Gator och stråk

Gator och stråk omfattar såväl genomfartsleder som promenadstråk och ljussätts framförallt med hjälp av stolpar, pollare och linspann.

Indelning har gjorts i belysning för stadskärnan, funktionell belysning och effektbelysning av platser och objekt.

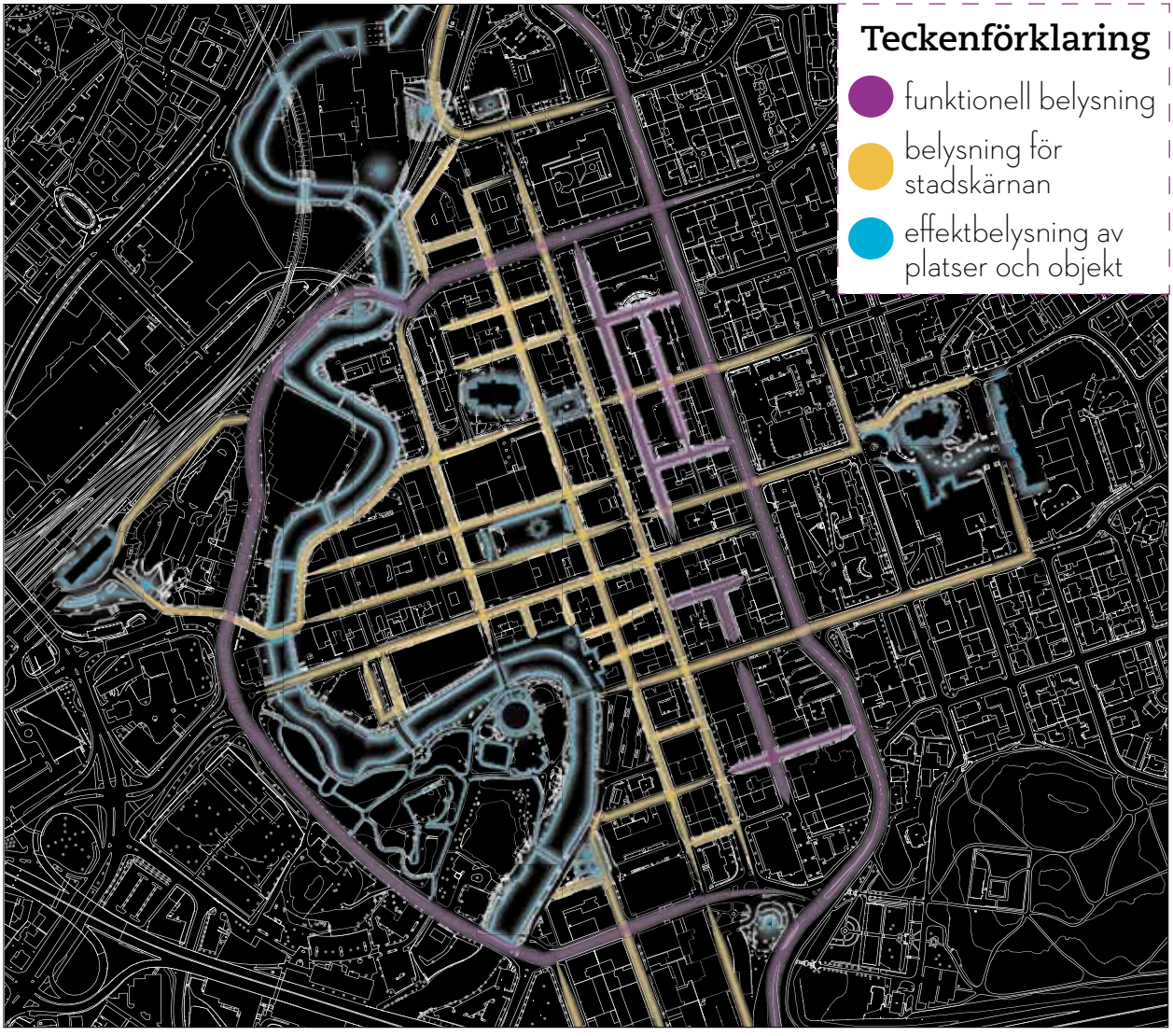

Nedan:
Stolparmaturer tillsammans med övrig belysning ger ett ljust gaturum och bidrar till en trygg miljö.
Många av verksamhetsskyltarna på bilden är överbelysta. Skyltbelysning som fungerar bra är exempelvis Thai Silks skylt i vänsterkant samt Kicks mot mörk bakgrund mitt i bilden.
En annan skylt som framträder smakfullt är den vita, vinkelställda skivskylten Alicia till höger i bild, tack vare starkt ströljus från skyltfönstren.
Även texten Älvsborgs mot svart bakgrund i skylten närmast till höger framträder bra, dock inte fortsättningen mot vit bakgrund.

Belysning för stadskärnan

Där det rör sig mycket människor ska belysningen i första hand vara anpassad efter de gående och bidra till att skapa trygghet, säkerhet och trevliga miljöer. Detta innefattar framför allt de kommersiella gatorna där gatubelysningen tillsammans med ströljus från butiker, entréer, skyltar och fasader ger en levande, varierande ljusmiljö som påvisar handel, liv och rörelse.

Vid utbyggnad och modernisering av gatubelysningen bör befintliga belysningslösningar användas som utgångspunkt för armaturval och om möjligt placering. Gatans karaktär, det vill säga dess skala, omgivning och hur den brukas påverkar vilken lösning som väljs.

På Allégatan är det ständigt liv och rörelse med många olika typer av trafikanter. Gatan binder samman Pinocchioplatsen med högskolan och kan ses som en paradgata. Belysningen bör därför framhäva Allégatans status, där hänsyn ska tas till trafiken men den ska framför allt vara anpassad för gående och cyklister.

Funktionell belysning

Gator med blandad funktion, exempelvis bostadsgator och cityringen, belyses med ett småskaligt, funktionellt ljus. Även gator som bildar entréer till centrala Borås ges samma typ av belysning. För att skapa effekter kan man arbeta med fasadbelysningar, belysa entréer eller använda mindre väggfasta armaturer på lägre höjd.

Yxhammarsgatan är en bred gata med mycket grönska och stundtals mycket trafik som belyses med funktionell belysning.

Effektbelysning

Med hjälp av effektbelysning skapas djup, fonder och blickfång samtidigt som bekanta vyer synliggörs även efter mörkrets inbrott. Genom att belysa mörka sidoområden ökar dessutom trygghetskänslan.

I centrum finns många vackra byggnader där hela fasader, vackra entréer eller detaljer kan belysas. Utformningen kan variera beroende på fastighetens utseende men de olika fasaderna ska harmoniera med varandra och den allmänna belysningen.

Exempel på effektbelysning finns på P A Halls terrass, längs Viskan, där ån lyfts fram genom belysningens reflektioner i vattnet, och vid flera av Borås kända skulpturer. Andra platser som kan effektbelysas är Stadsparken, Sandwalls plats, Stora torget, Borås Wäfveri och Caroli kyrka.

Effektbelysning på Gustav Adolfs kyrka och P A Halls terrass skapar överblick och blickfång. De bekanta vyerna synliggörs även kvällstid. Jämför med när kyrkan var obelyst på bilden till vänster.

Torg och platser

På torg och platser utformas belysningen efter andra förutsättningar, såsom platsens karaktär, hur den brukas eller dess historia. Ljussättning bör ske efter platsens identitet och det är viktigt att ljuset dimensioneras så att det fungerar ihop med angränsande gators ljusnivåer och ljuskällor.

Fasadbelysningar fungerar väl på torg och andra öppna platser där de ses på håll. Fonder bildas och skapar en rumslighet. Offentliga byggnader bör ha en mer framträdande belysning för att markera dess status och funktion medan privata byggnader belyses mer lågmält. För att få en mer naturlig gräns mot himlen bör även taket belysas och för att ge fasaden mer liv kan en svag belysning vara tänd inne i huset.

Armaturen Faro på Stora torget.

Parker och grönska

Parker är miljöer där det är lätt att känna sig otrygg om belysningen inte är bra utformad. Ljusets placering hjälper till att informera om parkens utformning, vilket bidrar till trygghet. På håll syns gångstråkens sträckning och var entréerna är belägna.

Det finns mycket grönska i centrala Borås. Längs och kring många gator finns träd planterade och Stadsparken och Viskan är stora tillgångar. Dessa kan lyftas fram genom belysning som framhäver kvaliteterna även efter mörkrets inbrott. Borås kuperade centrum kan markeras genom belysning på höjderna.

Borås är även känt för sina skulpturer vilket förstärks med effektbelysningar på konstverken runt om i centrum.

En effektbelysning som ger ljusa vertikala ytor på stammar och trädkronor, bidrar till att skapa rumslighet och överblick.

Utformning

Armaturer

- I centrala Borås ska extra hänsyn tas till armaturens estetiska utformning såväl som till dess ljusegenskaper.
- På gator och stråk bör någon av de befintliga armaturmodellerna användas.
- På torg och platser kan de armaturval som används i övrigt frångås. Platsen i sig står som inspiration, men belysningen måste passa med övrig utformning.
- För funktionell belysning väljs en designad trafikbelysningsarmatur. Optiken ska vara ställbar och armaturens utförande ska kunna anpassas efter behov och finnas både för stolpe och lina. Armaturen ska ha opal ytterskärm för god visuell komfort.
- Vid effektbelysning ska armaturerna vara så diskreta som möjligt, och ha en utformning som minimerar risken för vandalism.
- Utprovning och utvärdering av armatur ska alltid göras.

Ljuskällor

- All stolp- och linbelysning ska ha vitt ljus och Ra>80. Färgtemperatur varmvit-vit 2700-3000K.
- Vid effektbelysning ska val av ljuskälla provas ut, Ra-tal kan då vara <80 om det är befogat.

Placering

- Belysningens placering bör förtydliga en plats utformning och hur besökaren orienterar sig.
- Belysning som ger ljusa vertikala ytor bidrar till att rummet upplevs som ljusare och därför är placeringar som lyser upp till exempel fasader och växtlighet positivt.
- Höjden bör anpassas efter omgivningen men även till belysningens målgrupp, till exempel lägre stolpar med tätare avstånd för de gående och högre stolpar med längre avstånd för bilister.
- Gågator och stråk ska ha en stolphöjd mellan 3,5-4,5 meter. Trafikerade gator ska ha en stolphöjd mellan 6-8 meter.
- Trafikbelysning bör i större utsträckning vara anpassad efter de rekommendationer som finns när det gäller jämnhet och ljusnivå medan belysning för de gående och effektbelysning oftast upplevs som mer positiv om det finns variationer mellan ljus och mörker.
- Effektbelysning ska alltid föregås av provljussättning. Armaturen ska vara så diskret som möjligt och den får heller inte blända.
- Placering ska även minimera risken för vandalism.
- Stolpar ska placeras utanför gångstråk eftersom kantstenen används som ledstråk. De bör utföras i kontrastfärg till gångytan.

Miljömål

Borås Stads miljömål verkar för att skapa ett hållbart samhälle med hänsyn till människors hälsa och till miljön. Belysning är en stor energiförbrukare och därför ska ett energitänk finnas med i planeringen. I största möjliga mån ska de mest energieffektiva lösningarna och tekniken väljas. Väl utformade ljusmiljöer skapar trivsel, trygghet och säkerhet. Oftast är dessa miljöer även energieffektiva då moderna ljuskällor används, ljusnivån anpassas och ljuset riktas dit det behövs och gör nytta.

Den högre stolpen Campo på Lilla Brogatan.

Armaturen Madrid i Stadsparken.

Stadens skyltar

Skyltar

BORÅS STAD har en ambition att alla skyltar ska utformas med hög kvalitet i samspel med den befintliga stadsmiljön. Skyltar har en stor påverkan på hur staden upplevs, bra och välanpassade kan de bli ett tillskott som berikar och ger liv åt staden.

En skylt upplevs på olika sätt beroende på betraktarens situation och bör anpassas därefter. En fotgängare har till exempel möjlighet att läsa mer detaljrika skyltar medan en bilist är i större behov av överblickbarhet och tydlig information.

Syftet med detta kapitel är att förklara hur skyltar påverkar upplevelsen av stadsrummet, men även ge goda råd för hur man bör tänka när det gäller skyltning. Kapitlet är även till för att höja medvetenheten om hur skyltar kan bli informativa och grafiskt tilltalande, vilket gagnar både stadsrummet och skyltinnehavaren. En bra skylt ska förmedla vilka verksamheter som finns i en byggnad och skyltens budskap ska framträda kortfattat och tydligt.

Föregående sida: Flaggskyltar på Lilla Brogatan.

Stadens skyltar ska utformas med hög kvalitet i samspel med stadsmiljön. Skyltarna blir då ett tillskott som berikar och ger liv åt stadskärnan.

En skylt ska vara informativ, grafiskt tilltalande och anpassad till platsen.

Skyltar ska placeras nära den verksamhet de företräder och placeringen ska stämma överens med detaljer i fasaden.

I byggnader med flera verksamheter kan skyltningen med fördel samordnas så att skyltar med firmanamn och logotyper får liknande storlek och placering.

Reklamskyltar som inte är kopplade till verksamheten i en byggnad ska undvikas.

Placering

Skyltar ska placeras i nära anslutning till den verksamhet de företräder, i första hand ska skylten placeras vid verksamhetens entré. För att begränsa antalet skyltar på en fasad bör upprepning av skyltar med samma budskap undvikas. Skyltplaceringen ska samordnas så att den stämmer med detaljer i fasaden.

I byggnader med flera verksamheter kan skyltningen med fördel samordnas så att skyltar med firmanamn och logotyper ges ett liknande utseende när det gäller storlek och placering. Fastighetsägare eller grupper av fastighetsägare bör i sådana fall utforma skyltprogram för sina byggnader, gärna i samarbete med Borås Stad.

Reklamskyltar som inte är direkt kopplade till verksamheten i en byggnad ska undvikas, då de uppfattas som störande och vilseledande.

En skylt måste placeras på en höjd som inte innebär fara för förbipasserande. Enligt ordningsstadgan får underkant på skyltar eller markiser inte skjuta ut över en trottoar på lägre höjd än 2,3 meter, över en gång- och cykelbana lägre än 3,0 meter eller över en körbana lägre än 4,5 meter.

Smakfullt samordnade skyltar, både med fasaddetaljer och i förhållande till varandra på Mariedalsgatan.

Utformning

Skyltens form och färg ska anpassas efter byggnadens karaktär och arkitektur, gärna också till omgivande gaturum och platser. För att en skylt inte ska bli farlig för allmänheten måste den klara påfrestningar som till exempel hård vind eller mycket snö. Konstruktionen ska därför alltid ha en tillförlitlig bärförmåga, stadga och beständighet. Infästning av skyltar, kablar och reläer ska utföras med omsorg och anpassas till fasadens färg och utformning i övrigt.

Samordnad skyltplacering och smakfull skyltbelysning på K elva-huset.

Skyltar kan monteras direkt på fasad eller i vinkel ut från fasaden. Vad som passar bäst beror på i vilken riktning informationen vänder sig och betraktarens avstånd till skylten. Logotyper fungerar bra då de kan förstås utan text och på långa avstånd. Genom symbolen tolkas budskapet snabbt av betraktaren och skylten kan göras mindre utan att den tappar sin funktion.

Belysning av skyltar

En skylt kan synas bra utan att vara belyst. Om en skylt är tänkt att belysas bör valet av belysning planeras och anpassas med utgångspunkt från skyltens utseende, placering och påverkan på omgivningen. En anpassad ljuskälla gör att skylten blir behaglig att titta på medan en skylt med för kraftig belysning inte förmedlar budskapet lika bra. Belysningen från skylten får inte verka störande på omgivningen, exempelvis boende och alla slags trafikanter.

Skyltar belyses vanligtvis med en direkt, indirekt eller utåtriktad belysning. En direkt belysning består oftast av att någon sorts ljuskälla riktas mot skylten, exempelvis spotlight eller LED-list. Vid indirekt belysning är ljuskällan dold och lyser upp den bakomliggande fasaden, vilket ger en skuggeffekt på skyltkonturen. En utåtriktad belysning beskrivs bäst med att skylten i sig fungerar som ljuskälla.

Skylttyper

Det finns många typer av skyltar, här följer en genomgång av några vanliga skylttyper och hur de bedöms kunna uppfylla våra riktlinjer.

Skivskyltar

Med skivskyltar menas skyltar i form av en skiva som monteras direkt på fasaden De flesta skivskyltar är tillverkade i lackerad plåt, men även andra material såsom glas eller trä kan användas. Informationen på skylten utförs med målade, ingraverade, ursågade eller påklistrade bokstäver. Skylten ska anpassas till befintliga fasaddetaljer, framförallt till färg och storlek. Den belyses med fördel av en direkt belysning.

Flaggskyltar och pendelskyltar

Flaggskyltar sitter i vinkel ut från fasaden och om de är frihängande kan de också kallas för pendelskyltar. De placeras av tradition ovanför eller intill en entrédörr. Flaggskyltar är ofta små och det gäller att utnyttja skyltens mindre yta genom att använda enkla och tydliga symboler eller logotyper i stället för mycket text, vilket kan bli svårläst. Av säkerhetsskäl för gångtrafikanter ska den fria höjden över en trottoar alltid vara minst 2,3 m. Flaggskyltar belyses med fördel av en direkt belysning.

Målade skyltar

Före elektricitetens intåg var det vanligt att skyltar målades direkt på husfasaderna. Målade skyltar har återigen blivit populära, särskilt på de äldre byggnader där det finns ytor som är avsedda för denna typ av skylt. Det krävs alltså att det finns ytor i fasaden som på ett bra sätt kan användas för att måla skyltar. Arbetet bör utföras av en fackman. En målad skylt belyses med fördel av en direkt belysning.

En målad skylt gör sig särskilt bra på äldre byggnader med avsedda fält.

Exempel på en dekorativ pendelskylt.

Neonskyltar

Sedan mitten av 1920-talet har neonskyltar funnits i de större svenska städerna. Främst är neonskylten förknippad med funktionalismen som hade sin storhetstid från 1930- till 60-talet. Denna typ av skyltar gör sig därför bäst i miljöer från den tiden eller i så kallade nyfunkismiljöer från 2000-talets första årtionde. Neonskylten är en utåtriktad belysning som kan vara både ljus- och kulörstark. Det är därför viktigt att anpassa skyltens placering för att undvika störningar på omgivningen.

Skyltar med fristående bokstäver

Skyltar med fristående bokstäver är ett tilltalande sätt att utforma en skylt på. Vanligtvis blir ytan som tas i anspråk mindre då omgivande fasad används som bakgrund. Skylten upplevs vara i harmoni med byggnaden på ett mjukt sätt och passar ofta även på byggnader med kulturhistoriskt värde. Fristående bokstäver kan belysas med en direkt belysning eller en utåtriktad belysning som neonrör eller en LED-ljuskälla. När bokstäverna är monterade direkt på fasad kan en indirekt belysning med fördel användas, då den framhäver bokstävernas konturer.

Fönsterskylt

En fönsterskylt placeras i över- eller underkant av ett skyltfönster, vilket är en lämplig synhöjd. Fönsterskyltning är också skonsam mot byggnaden då den inte direkt inkräktar på detaljer i byggnadens fasad. En fönsterskylt är ofta en diskret och elegant form av skylt när den utformas så att fönstrets genomsiktlighet inte påverkas för mycket.

Ljuslådor

Ljuslådor är skyltar i form av lådor som har en invändig utåtriktad belysning. De ger tyvärr ofta ett klumpigt intryck, bländar och skymmer övriga detaljer i stadsrummet. En ljuslåda med mörk bakgrund och ljus text framhäver budskapet på ett angenämt sätt medan en ljuslåda med ljus bakgrund kan blända på långt håll. Det är viktigt att storleken och ljusintensiteten hålls nere, samt att inga blinkande ljus förekommer.

Bildväxlande skyltar

Den här typen av skyltar är mycket svåra att anpassa till kulturhistoriskt intressanta byggnader och andra byggnader som har höga arkitektoniska värden. Skyltarna uppfyller inte kraven på stadsmässighet då de ger ett starkt och störande ljussken och ska därför undvikas i innerstaden.

Fristående skyltar/trottoarpratare

För att kunna använda allmän platsmark krävs tillstånd från markägaren och polisen. Den enhetliga typen av trottoarpratare som uppfyller kraven på tillgänglighet ska användas. Tillståndsmärket ska klistras på insidan av sargen. Placering av trottoarpratare ska ske i möbleringsstråken. Den ska inte placeras i ledstråken av sinusplattor, vilka ska kunna följas av personer med nedsatt syn. Aktuell information finns på boras.se/skyltar.

Vepor och banderoller

Vepor och banderoller är tillfälliga informations- eller reklamskyltar som oftast trycks upp på en duk av väv, plast eller liknande material. De placeras oftast direkt mot en fasad eller på byggnadsställningar. En banderoll är vanligtvis långsmal och kan spännas upp över en gata.

Vepor och banderoller uppfyller inte kraven på betryggande bärförmåga, stadga och beständighet och kan bara tillåtas under kortare perioder i samband med speciella evenemang. De kräver tillstånd och ska hållas hela och rena under tillståndsperioden. Läs mer i kapitlet om Stadens Evenemang.

Tillgänglighetsanpassad trottoarpratare försedd med Borås Stads tillståndsmärke och placerad i möbleringsstråket. Skylten ska inte placeras i gatans ledstråk, eftersom dessa ska kunna följas av personer med nedsatt syn.

Ändring eller byte av skylt

Alla ändringar av skyltar måste bedömas av en sakkunnig, som bedömer ifall ändringen är lämplig. Exempel på ändringar kan vara belysning, innehåll, storlek, färg eller bakgrund.

Även byte av skylt måste bedömas av en sakkunnig. I båda fall kan det komma att behövas beviljat bygglov.

Stadens egna skyltar

Det finns också skyltar som staden har ansvar för. I dessa fall styr lagstiftning ofta skyltarnas placering och utformning.

Gatunamnsskyltar

Skyltar som visar gatunamn och vanligtvis är placerade på fasader i innerstadsmiljön. De kan exempelvis anpassas till kulturhistoriska miljöer.

Trafikskyltar

Innerstadens trafikskyltar kan anpassas till den omgivande miljön, framförallt när budskapet vänder sig till fotgängare och cyklister.

Upplysningsskyltar

Upplysningsskyltar innehåller information om och leder besökaren till offentliga funktioner och olika verksamheter. De ska ha en enhetlig utformning så att besökaren kan identifiera att informationen kommer från Borås Stad.

Målet är att skyltarna ska tillgänglighetsanpassas både i utseende och placering. Det är till exempel viktigt att text och symboler är i tydlig kontrast mot bakgrundsfärgen. De ska också följa den grafiska profilen för Borås Stad.

Borås Stads cykelvägvisning är tillgänglighetsanpassad på så sätt att den är försedd med symboler, så kallat pictogram. Pictogram ska användas tillsammans med text, eftersom bilder förenklar budskapet liksom förmedlingen av det. En text i starkare kontrastfärg är önskvärd.

Stadens uteserveringar

UTESERVERINGAR bidrar under sommarhalvåret till att göra Borås till en vital och spännande plats. De ger ett viktigt bidrag till det sociala och kulturella livet och med rätt utformning förhöjer uteserveringarna stadsrummet genom att göra det till en vacker och tilltalande miljö där människor trivs och vill vara. För att uteserveringarna ska passa in i stadsrummet bör designen anpassas till omgivningen på ett varsamt och balanserat sätt.

Uteserveringarna är förlagda på allmän platsmark, vilken i grunden är till för invånarnas vistelse och rörelse. Därför ska de uppfylla kraven på tillgänglighet, följa ordningslagen och fungera tillsammans med stadens brukare och verksamheter. Tillståndshanteringen sker för att kontrollera att dessa krav uppfylls.

I stadskärnan finns det även uteserveringar som befinner sig på tomtmark. De påverkar stadsrummet med sådan omfattning att de är bygglovpliktiga och behöver polistillstånd.

Det här kapitlet syftar till att användas som riktlinjer för uteserveringar och som underlag vid planeringen av uteserveringarnas utformning i Borås.

Stadens uteserveringar bidrar till att göra Borås till en vital och spännande plats där människor vill vistas och mötas.

Uteserveringarna är förlagda på allmän platsmark, vilken i grunden är till för invånarnas vistelse och rörelse. Därför ska de uppfylla kraven på tillgänglighet, följa ordningslagen och fungera tillsammans med stadens brukare och verksamheter.

Färg- och materialval ska samordnas och samverka med omgivande stadsrum och fasader, helst också med närliggande verksamheter.

Uteserveringen är av tillfällig karaktär, därför ska konstruktioner vara begränsade och golv, tak och väggar undvikas.

Utbredning

Borås stad har utarbetat en karta där uteserveringarnas möjliga utbredning är redovisad i olika stråk som är anpassade efter varje gatas förutsättningar. Kartan uppdateras kontinuerligt allt eftersom justeringar sker. Den senaste versionen finns på kommunens webbsida. Utbredningen är i första hand anpassad efter fotgängares och övrig trafiks framkomlighet i det offentliga rummet.

Uteserveringen ska placeras utmed lokalens fasadlängd, antingen intill fasaden eller inom det bestämda stråket på gatan. Vid fasadlängd under fyra meter kan den aktuella verksamheten söka tillstånd för en längre uteservering, dock maximalt ytterligare 50 procent av verksamhetens fasadlängd. Dispens kan medges om det inte finns några hinder, vilket avgörs från fall till fall. Uteserveringarnas tillåtna utbredning markeras successivt med en fast markering utförd av ståldubb.

Uteserveringen ska lämna plats åt folk som rör sig i gångstråket.

Utformning

Grundprincipen för uteserveringen är att den utformas med en avgränsning av tillfällig karaktär samt bord, stolar, parasoller eller markiser. Avgränsningens syfte är att tydligt markera området för uteserveringen, vilket är ett krav vid alkoholservering, men även att säkerställa framkomligheten utanför serveringen. Uteserveringens möblemang ska vara både funktionellt och stadsmässigt, och det ska även hållas i gott skick genom att vara helt och rent. Konstruktioner ska vara begränsade, därför ska golv, tak och väggar undvikas. Kontakta Samhällsbyggnadsförvaltningen under planeringen så kan kontaktpersonerna (se slutet av handboken) hjälpa till med råd och anvisningar när det gäller utformningen.

Avgränsningar och golv

Uteserveringen ska vara inhägnad med endast en entré som måste vara minst 90 cm bred av tillgänglighetsskäl. Mindre uteserveringar utan alkoholservering kan tillåtas ha avgränsning endast på gavlarna om utbredningen är utmed fasaden eller avgränsning på tre sidor om den är fristående från fasaden. Staket och inhägnader ska vara mellan 80-100 cm höga och ge ett enhetligt och stadsmässigt intryck. Inhägnaden bör vara av smide eller liknande material. Avgränsningar gjorda av trä ska undvikas då de inte anses stadsmässiga.

Vid problem med starkt sluttande mark kan ett golv ibland vara nödvändigt, men alternativa placeringar av uteserveringen ska studeras innan någon konstruktion undantagsvis kan tillåtas. Då sker även en kontroll om golvet klarar kraven på tillgänglighet och att platsens förutsättningar medger en uteservering.

En stämningsfull uteservering på Sandwallls plats, men det mörka färgvalet gör den dominant i den omgivande ljusa stadsmiljön.

Bord och stolar

Uteserveringens möbler ska passa in i miljön, färg och form bör inte dominera stadsrummet. Bord och stolar ska matcha i stil och storlek, och vara gjorda för kommersiellt bruk i utomhusmiljö. Välj gärna lätta möbler i metall som passar gatubeläggningen och som lättare kan ta upp lutningar och ojämnheter.

Färg och materialval ska samordnas till en helhet och närliggande verksamheter kan med fördel samverka. Möbleringen ska vara luftig och flexibel, både av brandskäl och ur tillgänglighetsaspekten.

Parasoller och markiser

Parasoller och markiser ska samverka med fasader och ge en bra inramning till uteserveringen utan att dominera i stadsrummet. De ska placeras och rymmas inom den upplåtna ytan och vara av samma typ inom uteserveringen. Markiser ska kunna fällas in och ut beroende på väderlek och ska vara minst 2,3 meter över marken på sin lägsta höjd. Stödstolpar och bärande sidoväggar ska undvikas, medan gavlar och markisfront ska vara öppna.

Kulörerna bör vara ljusa för att ge ett luftigt intryck och släppa genom ljus på uteserveringen och besökarna. Restaurangens namn får förekomma, gärna på markisens eller parasollens nedhäng för att inte vara dominerande. Varumärkesreklam bör undvikas.

Övrig möblering

De möbler och konstruktioner som är tänkta att användas inom området för uteserveringen ska finnas redovisat på de handlingar som lämnas in i samband med tillståndsansökan. All skyltning ska utföras inom området för uteserveringen.

Mer information

Mer information finns på Borås Stads webbsida om uteserveringar: boras.se/uteservering. Där finns blanketter och information om de handlingar som behövs för tillstånd och ansökan.

Vi förespråkar parasoller i ljusa kulörer, eftersom de ger ett lätt avtryck i stadsmiljön.

Försäljning

Olika stadsrum ger olika förutsättningar för handel. Försäljningsvagnar och torghandel ska vara ett tillskott för folklivet och i stadsmiljön.

Food trucks och snabbmatsbilar

Borås Stad har lokaliserat ett antal platser för uppställning av food trucks/snabbmatsbilar, med hänsyn till gångrörelse, möbleringsstråk och fysisk tillgänglighet. Platserna finns markerade på karta och upplåtes till matförsäljning. Food trucks kräver bland annat tillstånd för nyttjande av allmän platsmark. Borås city sköter hanteringen av food trucks. Information finns på webbsidan: boras.se/foodtruck.

Torghandel

Torghandel får ske på anvisad plats på Stora torget. Borås city sköter hanteringen.

Ordningsam torghandel på Stora torget.

Mobil försäljningsvagn väl inordnad i gatumiljöns möbleringsstråk.

Stadens evenemang

ATT BORÅS kan vara med och arrangera så stora tävlingar som under de senaste åren vittnar om en oerhörd kraft i det ideella föreningslivet och bra support från stadens förvaltningar, bolag och näringsliv. Att arrangera stora tävlingar har blivit något av hårdvaluta bland Sveriges större städer och kommuner. Det är därför många som konkurrerar om de stora evenemangen.

Drivkraften är, förutom de turistekonomiska effekterna, de mjuka värdena som ett arrangemang ger. Det handlar oftast om att profilera staden, skapa stolthet, leverera ett värdskap, vara en attraktiv boendeort och öka besöksnäringen. Allt detta har Borås visat att staden står för.

Begreppet evenemang omfattar såväl sport- som kultur- och nöjesarrangemang.

Borås Stad ska erbjuda ett värdskap som underlättar för arrangerande ideella krafter.

Målet är att alla evenemang ska vara miljöcertifierade och att kommunen ska kunna bidra till certifieringen.

För att tillåta city dressing ska Borås Stad och BorårsBorås TME AB finnas med i organisationen.

City dressing ska placeras i gatornas möbleringsstråk eller på av Borås Stad specifikt anvisade platser.

Kontrolltagning vid O-ringens elitsprint 2015.
Föregående sida: Mål och varvning på Stora torget.

Strategi och målsättning

Fritids- och folkhälsoförvaltningen och det kommunala destinationsbolaget BoråsBorås TME AB har i samverkan med Idrottens Affärer tagit fram ett utkast till en evenemangsstrategi för Borås Stad. Målet var att ta fram en strategi mot bakgrund av ett flertal lyckade idrottsevenemang de senaste åren.

Begreppet evenemang omfattar såväl sport- som kultur- och nöjesarrangemang. Borås Stad ska erbjuda ett värdskap som underlättar för arrangerande ideella krafter. Målet är att alla arrangemang ska vara miljöcertifierade och att kommunen ska kunna bidra till certifieringen.

Det är önskvärt att det sker evenemang under hela året och målet är att Borås ska vara värdstad för ett större evenemang varje år.

Streetbasket under SM-veckan 2014, som åter arrangeras 2017.
Nästa sida: SM i kanotpolo i Viskan 2014.

City dressing och skyltning

Vid större evenemang i stadskärnan kan undantag från gatornas möbleringsstråk ske för så kallad city dressing av tillfällig karaktär, med avsikt att förstärka inramningen av evenemanget. Det kan handla om banderoller, vepor, mesh, beachflaggor och liknande. Evenemangen ska vara av stor allmän betydelse för staden och ha Borås Stad och BoråsBorås TME med i organisationen.

Materialet ska placeras i gatornas möbleringsstråk eller på av Borås Stad specifikt anvisade platser. Hänsyn måste tas till tillgängligheten för personer med funktions- och synnedsättningar samt utrymnings- och räddningsvägar.

Det är viktigt att materialet är enhetligt utformat och att det i största möjliga mån passar in i stadsmiljön. I alla avseenden ska materialet fästas så att det inte skadar befintliga räcken, stolpar, markvärme eller liknande och samtidigt på ett sådant sätt att det inte blåser iväg eller bildar fara för allmänheten.

BORÅS
KANOTPOLO-SM

Kontaktpersoner

Samhällsbyggnadsförvaltningen

Johan Ekeblom, plan- och landskapsarkitekt

Richard Mattson, stadsarkitekt

Jeanette Petterson Ek, bygglovarkitekt

Tekniska förvaltningen

Jan-Åke Claesson, sektionschef trafik

Kristin Haglund, belysningsingenjör

Helen Andersson Karlander, vid markupplåtelse

Anton Spets, stadsträdgårdsmästare

Kulturförvaltningen

Eva Eriksdotter, konstmuseichef

Lokalförsörjningsförvaltningen

Lena Mellbladh, tillgänglighetskonsulent

Fritid- och folkhälsoförvaltningen

Tommy Jingfors, förvaltningschef

Handboken är ett förtydligande av Borås Stads
”Riktlinjer för stadsmiljön”
vilka beslutas av Samhällsbyggnadsnämnden.

Bildhänvisning

Ingemar Carlsson

sida 29, 32, 33, 35

Dag Ekelund

sida 37

Peter Holgersson

sida 51, 52

Gustav Nilsson

sida 9 (Stora Brogatan)

Lennart Odéen

sida 53, 54

Anna Sigge

sida 12, 28 (telefonkiosk), 34, 42 (neon- och fönsterskylt), 43, 47 och 50 (försäljningsvagn) samt baksideomslag

Borås Stad

övriga foton

Layout

Åsa Hagnestål, Borås Stad 2017

BORÅS STAD

www.boras.se 033-35 70 00